

great reformatory activity aimed at transforming the Shevchenko Scientific Society into the Academy of Sciences hindered by the opposition.

Key words: *M. Hrushevsky, "Nasha Polityka" ("Our Politics"), dispute in the NTSh, Ukrainian contemporary historiography, historiographic appraisals.*

РЕЦЕНЗЕНТИ: *Лусак В.Ф.*, д.і.н., проф.; *Чура В.І.*, д.і.н., проф.

УДК 94:314.7(477.62)"1944/1946"(045)

Н.Ф. Шипік

ОБСЯГИ І СТРУКТУРА МІГРАЦІЙ ДО МІСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 1944-1946 РР.

Статтю присвячено виявленню обсягів міграцій до міських поселень Донецької області у 1944-1946 рр. і структури міграційного приросту, передовсім, територіальної і статевовікової. Джерельну базу становлять переважно поточні відомості статистичного управління Сталінської області про механічний рух населення.

Ключові слова: *повоєнні міграції, Донецька область, статево-вікова і територіальна структура міграційного приросту, поточний облік населення.*

Повоєнну міграційну специфіку Донецької області визначали значні людські втрати в містах на тлі високої концентрації життєво важливих для держави підприємств. Це сформувало мету організованих міграцій – поповнення робочої сили для відбудови промислового комплексу, а опосередковано стало головним чинником зростання чисельності городян. Державно-партійне керівництво реалізувало свій традиційний інструментарій розпорядження людськими ресурсами для виконання державних завдань. Завдяки потужним міграціям міське населення до 1950 р. відновило довоєнну чисельність.

У спектрі наукових досліджень радянського часу проблеми міграційного руху населення відносились до небажаних. Вважалося, що переміщення населення при соціалізмі, носить виключно плановий характер, а тому немає ні теоретичної, ні практичної потреби у її вивченні [1, с. 48]. Перші кроки були здійснені демографами лише після перепису 1970 р., до програми якого були внесені спеціальні питання по міграціям. Тоді науковці висунули припущення, що міграційний бум в Донецькій області припав на період до 1959 р., коли завдяки інтенсивним міграціям формувалось її народонаселення. Акцентували на визначній ролі великих промислових вузлів у системі розселення краю [2]. У руслі створення літопису робітничого класу, історики звернули увагу на випереджаючі темпи його зростання на тлі загального приросту населення області. Відмітили важливу роль оргнабору, демобілізації та мобілізації молоді до шкіл ФЗН у справі комплектування робітничих кадрів [3]. Поворотним пунктом у вивченні, став початок перебудови, а згодом проголошення незалежності України. Доступність раніше засекречених архівних матеріалів, в тому числі поточної статистики міграційного руху, створила умови для неупередженого аналізу змін у повоєнному народонаселенні. М.Алферов дійшов висновку, що зростання чисельності населення Донбасу відбувалося головним чином за рахунок керованих зовнішніх міграцій та відповідно механічного приросту. Г.Куромія підкреслив, що повоєнне населення регіону зростало швидше ніж будь-де в Україні. Виявив чимало прикладів різного за характером приїзду мігрантів – прорадянськи ідеалістично налаштованої молоді, авантюристів і навіть членів УПА.

Наголосив, що радянська влада привезла і залишила чимало злочинців. На його думку, наявність таких категорій населення, як радянські військовополонені, фронтовики, колишні оstarбайтери, сприяло поширенню критичних поглядів на владу [4]. У вивченні повоєнних міграцій до Донецької області і досі залишається чимало лакун, серед яких виокремлюється питання специфіки міграційного руху міського населення Донеччини у 1944-1946 р., яке не було раніше об'єктом самостійного дослідження.

Метою статті є виявлення обсягів міграцій до міських поселень Донецької області у 1944-1946 рр. і структури міграційного приросту, передовсім, територіальної і статевовікової. Джерельну базу становлять переважно поточні відомості статистичного управління Сталінської області про механічний рух населення. Вивчення поточного обліку міграцій є важливим з огляду на те, що програма найближчих переписів 1939, 1959 рр. не містила спеціальних питань з міграції.

Після вигнання нацистських окупантів облік щорічних переміщень населення налагоджувався доволі повільно. Основою для підрахунків показників міграційного руху була щомісячна обробка відривних талонів приписки і виписки адресних листків. Реєстрація мігрантів проводилась лише в міських поселеннях і повністю паспортизованих районах. Далеко не всі новоприбулі дотримувалися існуючих правил реєстрації. В рамках паспортного режиму органами міліції здійснювались перевірки. У 2 і 3 кварталі 1945 р. в Сталінській області було виявлено 15,6 тис. порушників паспортного режиму, серед яких 5,4 тис. осіб – не були прописані, а 5,3 тис. осіб взагалі проживали без паспортів. Зрозуміло, що виявлялися далеко не всі порушники. Заступник прокурора Сталінської обл. у 1945 р. коментуючи проблему зазначав, що «багато сумнівних і злочинних елементів мешкає без прописки і ніхто їх не перевіряє» [5, арк. 11]. Неповною була також реєстрація кількості вибулих. Більше того, на думку російських демографів, облік вибулих завжди був менш точним, ніж прибулих [6, с. 98]. Починаючи з 1944 р. обласна статистична служба включала стислі числові дані прибулих та вибулих у щомісячні розрахунки за формою «Р» - «Розрахунки чисельності населення на 1 число кожного місяця».

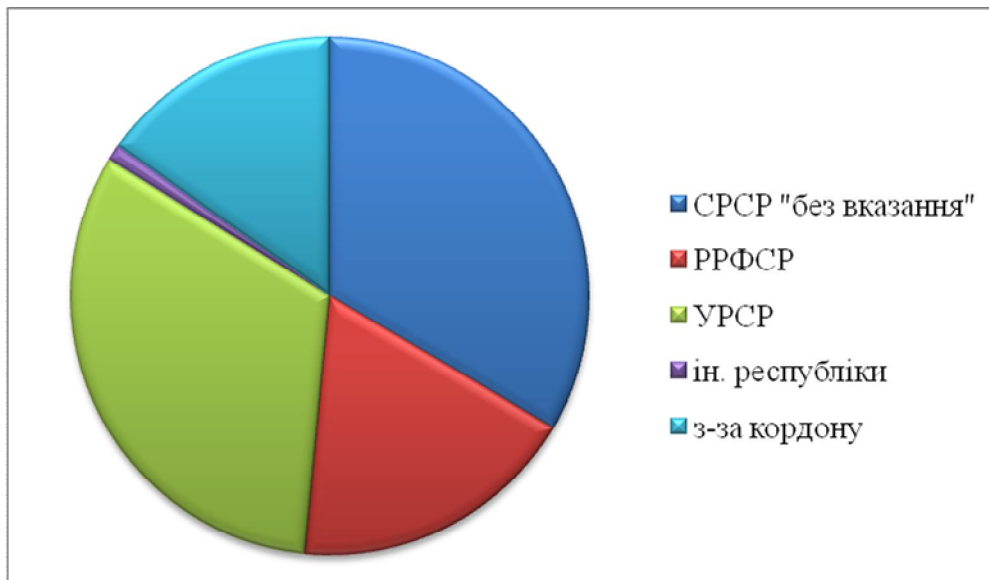
Річне міграційне сальдо за 1944 р. і 1945 р. залишається невідомим. Про обсяги міграційного руху можна скласти уявлення виходячи з помісячних даних міграційного руху, які збереглись фрагментарно. У липні 1944 р. до міст області було зареєстроване прибуття 26 тис. 765 осіб, вибуття 6 тис. 115 осіб, міграційний приріст дорівнював 20 тис. 650 осіб, склавши 97,4 % від загального приросту городян. Водночас природний приріст городян становив лише 549 осіб або 2,6 %. У серпні 1944 р. прибулих – 23 тис. 371 осіб, вибулих – 5 тис. 259 осіб, міграційний приріст – 18 тис. 112 осіб або 96,6 % [7, арк. 4.]. Протягом 1944-1945 рр. прибувало чимало мобілізованих на відбудову промислових об'єктів. У 1944 р. тільки до комбінату «Сталінвугілля» направлено з інших областей СРСР 48 тис. 14 осіб. З числа яких вихідці з українських областей становили 46 тис. 949 осіб, російських – 986 осіб. Зі східних областей СРСР до початку 1945 р. повернулось 22 тис. 217 робітників [8, с. 122]. В ході першої хвилі демобілізації до жовтня 1945 р. було зареєстровано військкоматами 20 тис. 791 фронтовиків, прибулих до міст і сіл Сталінської обл. З серпня 1945 до січня 1946 р. прибув основний загаль репатріантів. Всього до серпня 1946 р. було взято на облік 66 тис. 769 репатріантів, направлених в Сталінську область за місцем попереднього проживання [9]. До того ж відбувалось прибуття репатріантів в організованому порядку в складі робітничих батальйонів та спецконтингенту у перевірочно-фільтраційні табори. Для роботи в промисловості було направлено також чимало розконвойованих злочинців. На думку секретаря Обкому партії, викладену в офіційному листі від 18 липня 1945 р., Сталінська область «засмічена карними злочинцями, біглими з тюрем і таборів». Він зазначав, що з тюрем інших областей і республік завезли для роботи на підприємствах нашої області

велику кількість розконвойованих злочинців, значна частина яких до роботи не стала, а повернулась на шлях злочину. Це призвело до зростання грабежів, хуліганства та ін. злочинів, особливо в Маріупольському, Макіївському, Артемівському, Красноармійському, Авдіївському районах тощо. В громадських місцях (кіно, театрах, клубах, парках, трамваях) низки населених пунктів орудували хулігани і крадії [10, арк. 107; 5, арк. 6].

Починаючи з 1946 р. в статистичному управлінні Сталінської області було запроваджено обов'язкове щорічне укладення деталізованої таблиці, а згодом формуляру, за назвою «Переміщення населення» (Форма № 1). Вона містила дані щодо кількості прибулих, вибулих та механічного приросту за окремими потоками мігрантів - з міських поселень, сільської місцевості, невідомо звідки, а також територіальний зріз мігрантів з кожної республіки СРСР, з областей УРСР та РРФСР, із-за кордону. Цього ж року почали щорічне заповнення формуляру «Розподіл прибулих та вибулих за статтю і віком» (Форма № 2).

У 1946 р. зафіксований міграційний приріст в 122 міських поселеннях області дорівнював 237 тис. 993 особи. Найбільшу питому вагу в ньому складала група осіб, по відношенню до якої статистики використали термін «СРСР без вказання». Цей евфемізм був узагальнюючою назвою для мігрантів, переміщення яких було пов'язано із призивом в армію, демобілізаціями, арештом, поверненням із місць ув'язнення. Контингент «СРСР без вказання» становив 79 тис. 741 особа або 33,5 %. В цілому, щодо них, майже не було відомостей з міської чи сільської місцевості вони походять. На кожну сотню прибулих цієї категорії залишались в Сталінській обл. понад 90 осіб. Ймовірно, основу цієї групи складали демобілізовані фронтовики. Протягом другої половини 1945 р. і всього 1946 р. військкоматами області було прийнято їх на облік в кількості 123 тис. 647 осіб [11, арк. 122].

Діаграма 1. Територіальна структура міграційного приросту Сталінської обл. у 1946 р. [12]

Подібною була частка у міграційному прирості вихідців з областей Української РСР, які складала 76 тис. 797 осіб або 32,4 %. З них вихідці з села – 54 тис. 997 осіб або 71,6 %, з міської місцевості – 7 тис. 140 осіб або 9,3 %, невідомо звідки – 14 тис. 660 осіб або 19,1 %. Рівень приживаності осіб, прибулих з областей України в цілому дорівнював 48,5 %, суттєво відрізняючись за окремими потоками. У вихідців з сільської місцевості

він становив 63,6 %, міст – 13,1 %, невідомо звідки – 83,8 %. Основними донорами для міст Сталінської обл. виступили Запорізька обл., міграційний приріст за рахунок якої дорівнював 11 тис. 929 осіб або 15,5 %; Кіровоградська – 9 тис. 564 особи або 12,5 %; Полтавська – 7 тис. 960 осіб або 10,4 %; Дніпропетровська – 7 тис. 698 осіб або 10 %; Вінницька – 5 тис. 959 осіб або 7,8 %, Харківська – 5 тис. 402 особи або 7 %. Незначний міграційний виток спостерігався до Львівської, Дрогобицької, Тернопільської обл., дорівнюючи відповідно 606; 28; 23 особи. Передовсім за рахунок вибуття до міських поселень. Переміщення в самій Сталінській області сформувало механічний приріст – 5 тис. 229 осіб або 6,8 % від загальноукраїнського, переважно за рахунок вихідців з сільської місцевості – 3 тис. 890 осіб і невідомо звідки – 4 тис. 40 осіб. Натомість до міських поселень спостерігався виток – 2 тис. 701 особа [11, арк. 123].

Питома вага вихідців з РРФСР у міграційному прирості становить приблизно 18 %, лівова частка з яких сільські мешканці. Найбільший внесок зробили Курська обл. – 10,5 тис. осіб або приблизно 25 %, Орловська – 4,7; Кемеровська – 4,3; Воронежська – 2,3 тис. осіб. Незначний виток спостерігався до Ленінграду – 469; Ростова-на-Дону – 226; Сталінграду – 659; Тюменської обл. – 437; Дагестанської АРСР - 203; Новгородської обл. – 150 осіб. Рівень приживаності вихідців з РРФСР перевищував 50 % рубіж. Механічний приріст мігрантів з інших республік становив 2,4 тис. осіб або 1 %. З них 1,4 тис. – мешканці Казахської РСР. Найбільше - вихідців з сільської місцевості [11, арк. 122].

Прибулі з-за кордону склали міграційний приріст в 36 тис. 114 осіб або 15,2 % від міграційного приросту в цілому. На кожну сотню прибулих з-за кордону міграційний приріст дорівнював 94. Потік із-за кордону сформований вочевидь репатріантами, а також реемігрантами з Франції [11, 124].

З маси людей, які становили міграційний приріст області статистиками виділялися три потоки за місцем вибуття мігрантів – з міст, сільської місцевості та невідомо звідки. З сільської місцевості походило 36,5 % мігрантів, з яких 37 % чоловіків і 63 % жінок. Невелику частку у міграційному прирості склали вихідці з міст – 7,5 % (60,4 % чоловіки та 39,6 % жінки). Більше половини приросту, а саме 56 % склали люди, щодо яких не було визначено звідки вони прибули. Цей потік складався на 75,7 з чоловіків та на 24,3 % з жінок. Вказані три потоки відрізнялися за ступенем приживаності мігрантів. Найнижчий ступінь приживаності спостерігався серед прибулих з міських поселень – на кожну сотню прибулих залишилися в області лише 20 осіб (у чоловіків -25, у жінок – 15). З кожної сотні сільських вихідців осіли 68 осіб (у чоловіків – 62, у жінок – 71). Максимально можливий рівень приживаності демонстрували ті, походження яких зафіксовано як «невідомо звідки». Кожна сотня прибулих цієї категорії залишала по собі в області – 89 осіб (у чоловіків – 92, у жінок – 82) [11, арк. 1].

Міграційний приріст сформували переважно люди працездатного віку (жінки 16-54 та чоловіки 16-59 років) – 85,9 %, з яких 63 становили чоловіки та 37 % - жінки. Певну вагу у прирості склали діти і молодші підлітки (вікова група до 1 року дорівнювала 0,3 %, від 1 до 3 років – 1,1 %, від 4 до 7 років – 4,6 %, від 8 до 13 років – 5,3 %). Отже, частина мігрантів приїздила і залишалася в Сталінській обл. з дітьми. Підлітки 14-15 років (1931-1932 рр. народження) і молодь 16-17 років були потенційно контингентом для шкіл ФЗН. Частка їх у прирості - 1,1 і 3,7 % відповідно. Найчисельніші вікові групи – 16-20, 21-24, 25-29, 30-34, 35-39, 40-44 років, питома вага їх відповідно – 11,2; 12,3; 12,8; 16,6; 14,8; 9 %. Разом вони склали 76,7 % приросту. Порівняно малочисельними були групи мігрантів 55-59 і 60 років і старше – 1,5 і 1,1 %. Невідомим залишився вік 0,7 % осіб. Отже, основу міграційного приросту Сталінської області у 1946 р. склали люди від 16 і до 44 років. Найнижчий рівень приживаності

спостерігався у людей старше 60 років – 36 % та у жінок з малими дітьми – 43 %, всі інші вікові групи перевищили 50 % бар'єр приживаності [11, арк. 2].

В міграційному прирості міських жителів більшість склали чоловіки, частка яких дорівнювала 60,5 %, жінки відповідно – 39,5 %. Число городянок зросло на 58,1 % за рахунок сільських жінок, на 7,5 % - мешканок інших міст та на 34,4 % - категорії «невідомо звідки». Міграційний приріст чоловіків складався на 7,5 % з вихідців з міст, 22,4 % - вихідців з сіл та на 70,1 % - «невідомо звідки» [11, арк. 3].

Показники зареєстрованого міграційного руху щомісяця змінювались. Кількість прибулих зменшилась з лютого до грудня 1946 р. від 33,2 до 23,2 тис. осіб або на 30 %. Водночас зростала як абсолютна чисельність вибулих, так і їх відсоток до прибулих. Якщо у лютому на кожну сотню прибулих вибувала 21 особа, то в червні – 30, жовтні – 41. В грудні 1946 р. вибувала половина чисельності прибулих. Міграційний приріст скоротився від 26,1 тис. осіб у лютому 1946 р. до 11,5 тис. осіб в грудні 1946 р. або більш ніж удвічі. Вочевидь, на помісячній динаміці міграційного руху відбивались прагнення тимчасових категорій виїхати з голодуючих міст додому [11, арк. 4-27].

Таблиця 1. Помісячні показники руху міського населення Сталінської області у 1946 р. [11, арк. 4-27]

Дата	Кількість населення	Прир. приріст	Прибуло	Вибуло	Мігр. приріст	% вибулих до прибулих	Чис. нас. на початок наступн. місяця	Корективи
01.01. 1946	1655,02	2,253	39,275				1690,55	-4,406
01.02. 1946	1686,14	2,526	33,227	7,098	26,129	21,4	1714,8	1,2
01.03. 1946	1716	2,759	25,915	6,522	19,393	25,2	1738,15	5,089
01.04. 1946	1743,24	2,375	27,971	6,36	21,611	22,7	1767,22	12,277
01.05. 1946	1779,5	2,746	26,121	5,779	20,342	22,1	1802,59	6,43
01.06. 1946	1809,02	2,903	31,293	8,424	22,869	26,9	1834,791	
01.07. 1946								108,704
01.08. 1946	1943,5	3,676	35,912	10,904	25,008	30,4	1972,179	5,777
01.09. 1946	1977,96	3,956	27,106	9,108	17,998	33,6	1999,91	-0,699
01.10. 1946	1999,21	4,072	33,766	13,973	19,793	41,4	2023,076	-2,302
01.11. 1946	2020,77	4,307	31,133				2042,855	-3,392
01.12. 1946	2039,46	3,264	23,191	11,657	11,534	50,3	2054,261	9,659
01.01. 1947	2063,92	3,669	23,372	13,098	10,274	56	2077,863	2,793

Природний приріст міського населення за 12 місяців 1946 р. був зафіксований на рівні 38 тис. 93 особи, міграційний приріст становив 237 тис. 993 особи або 86,2% від

загального приросту городян [13, арк. 2]. Однак щомісяця, після здійснення основних розрахунків руху населення статистики вносили корективи у цифру, яку брали за основу для розрахунків наступного місяця. Корективи змінювались, могли бути як від'ємними, так і додатними. В червні-липні вони склали 108,7 тис. осіб. В цілому за рік становили 141,1 тис. осіб, яких не вносили до природного чи міграційного приростів [11, арк. 4-27]. Однак вони поповнювали чисельність міського населення. Через зазначені корективи різниця в чисельності населення на початок 1946 р. і 1947 р. значно перевищувала суму природного і механічного приростів. Можна припустити, що корективами фіксували чисельність осіб, взяття на облік яких, не реєстрували як міграцію.

Отже, складовими міграційних потоків 1944-1946 рр. стали мобілізовані на відбудову промислових об'єктів, демобілізовані фронтовики, репатріанти, розконвойовані злочинці, реєвакуйовані, мобілізовані до шкіл ФЗН, оргнаборівці тощо. Завдяки потужним міграціям міське населення до 1950 р. відновило довоєнну чисельність. На прикладі 1946 р. можна побачити, що міграційний приріст дорівнював 237,9 тис. осіб і становив 86 % загального приросту населення міст. Число городян поповнювали переважно люди працездатного віку, в більшості – чоловіки, що сприяло формуванню більш урівноваженого статевовікового складу. Третину механічного приросту складали вихідці з областей Української РСР, з яких понад дві третини становили мешканці сіл. Значно меншою була питома вага вихідців з РРФСР, яка приблизно дорівнювала 18 %. Незначною була частка вихідців з інших республік -1 %. 1946р. виділяється на тлі наступних років чималою кількістю прибулих із-за кордону – 15 %, а також великою часткою осіб, щодо яких тогочасна статистика застосовувала специфічний евфемізм «без вказання» - 33,5 %.

Список використаної літератури

1. Переведенцев В. И. Методы изучения миграции населения / В. И. Переведенцев. – Москва : Наука, 1975. – 231 с. ; Perevedentsev V. I. Metody izucheniya migratsii naseleniya / V. I. Perevedentsev. – Moskva : Nauka, 1975. – 231 s.
2. Глуханова Г. Л. Особливості природного руху населення міст у демографічних зонах УРСР / Г. Л. Глухова // Демографічні дослідження. – 1980. – Вип. 5. – С. 49 – 54; Загробська А. Ф. До питання міграції населення із сіл у міста (на прикладі УРСР) / А. Ф. Загробська // Демографічні дослідження. - 1980. – Вип. 5. – С. 34 – 41 ; Hlukhanova H. L. Osoblyvosti pryrodnoho rukhu naseleння mist u demohrafichnykh zonakh URSR / H. L. Hlukhova // Demohrafichni doslidzhennia. – 1980. – Vyp. 5. – S. 49 – 54; Zahrobska A. F. Do pytannia mihratsii naseleння iz sil u mista (na prykladі URSR) / A. F. Zahrobska // Demohrafichni doslidzhennia. - 1980. – Vyp. 5. – S. 34 – 41
3. История рабочих Донбасса / Ю. А. Курносков, Л. А. Шевченко, А. В. Лихолат та ін. – Київ, 1981. – 326 с. ; Istoriya rabochikh Donbassa / Yu. A. Kurnosov, L. A. Shevchenko, A. V. Likholat ta in. – Kiïv, 1981. – 326 s.
4. Куромія Г. Свобода і терор в Донбасі: Українсько-російське прикордоння, 1870 – 1990рр. / Г. Куромія. – Київ, 2002. – 510 с. ; Алфьоров М. Міграційні та демографічні процеси у Луганській області 1943-1951 рр. / М. Алфьоров // Схід. – 2004. – С. 12 – 15 ; Kuromiia H. Svoboda i teror v Donbasi: Ukrainsko-rosiiske prykordonnia, 1870 – 1990rr. / H. Kuromiia. – Kyiv, 2002. – 510 s. ; Alforov M. Mihratsiini ta demohrafichni protsesy u Luhanskii oblasti 1943-1951 rr. / M. Alforov // Skhid. – 2004. – S. 12 – 15
5. ДАДО – Ф.326. – Оп.2. – Спр.850.
6. Андреев Е. М. Демографическая история России : 1927—1959 / Е. М. Андреев, Т. Л. Дарский, Т. Л. Харьков. – Москва : Информатика, 1998. – 187 с. ; Andreev Ye. M. Demograficheskaya istoriya Rossii : 1927—1959 / Ye. M. Andreev, T. L. Darskiy, T. L. Kharkova. – Moskva : Informatika, 1998. – 187 s.
7. ДАДО. – Ф.-Р.-4249. – Оп.3.доп – Спр.3; DADO. – F.-R.-4249. – Op.3.dop – Spr.3.

8. Кравченко Е. Л. Обеспечение рабочей силой угольных предприятий Донецкой области (1943-1945) / Е. Л. Кравченко // Новые страницы истории Донбасса. – 1995. – №5 ; Kravchenko Ye. L. Obespechenie rabochey siloy ugolnykh predpriyatiy Donetskoj oblasti (1943-1945) / Ye. L. Kravchenko // Novye stranitsy istorii Donbassa. – 1995. – №5

9. Шипік Н. Ф. Фронтвики та інваліди війни у соціальній структурі Сталінської області у перші повоєнні роки / Н. Ф. Шипік // Нові сторінки в історії Донбасу. – 2009. – Кн. 17-18. - С. 179–192 ; Шипік Н. Ф. Діяльність відділу у справах репатріації Сталінського облвиконкому депутатів трудящих у 1945-1953 рр. / Н. Ф. Шипік. // Гілея. – 2009. – Спецвипуск. - С. 121–129 ; Shypik N. F. Frontovyky ta invalidy viiny u sotsialnii strukturі Stalinskoї oblasti u pershi povoienni roky / N. F. Shypik // Novi storinky v istorii Donbasu. – 2009. – Кн. 17-18. - S. 179–192 ; Shypik N. F. Diialnist viddilu u spravakh repatriatsii Stalinskoho oblyvkonkomu deputativ trudiashchykh u 1945-1953 rr. / N. F. Shypik. // Hileia. – 2009. – Spetsvypusk. - S. 121–129

10. ДАДО – Ф.326. – Оп.2. – Спр.852; DADO – F.326. – Op.2. – Spr.852.

11. ДАДО. – Ф.-Р.-4249. – Оп.3.доп – Спр.37; DADO. – F.-R.-4249. – Op.3.dop – Spr.37.

12. Складено за: ДАДО. – Ф.-Р.-4249. – Оп.3.доп – Спр.37; Skladeno za: DADO. – F.-R.-4249. – Op.3.dop – Spr.37.

13. ДАДО. – Ф.-Р- 4249. – Оп.1дод.– Спр.543; DADO. – F.-R- 4249. – Op.1dod.– Spr.543

Стаття надійшла до редакції 03.10.2015 р.

N. Shypik

VOLUME AND STRUCTURE OF URBAN MIGRATION TO DONETSK REGION CITIES IN 1944-1946

Postwar migration specifics of Donetsk region was defined by significant human losses against the background of the large concentration of enterprises vitally important to the state. This formed the purpose of organized migration - provision of the industrial complex that was being rebuilt with the workforce, and indirectly this was the main factor of the growth of citizens' number. State and party leadership realized its traditional method of human resource management in order to perform public tasks. Migration flows during 1944-1946 mainly consisted of mobilized for the reconstruction of industrial facilities, demobilized veterans, returnees, criminals, mobilized to factory-and-workshop schools, participants of the state system of organizational mobilization. As a result of powerful migrations, urban population had restored its pre-war figures before 1950.

Considering 1946 as an example, we can see that migration gain totaled 237.9 thousand people and constituted 86% of total population growth of cities. The number of citizens mainly risen due to people of working age, in the majority – men, which helped to shape a more balanced age-sex composition. A third of the mechanical growth was formed by those who came from regions of the Ukrainian SSR, of which two thirds were rural residents. The percentage of immigrants from the RSFSR is significantly lower - they comprised approximately 18% of immigrants. Share of immigrants from other republics is insignificant - about 1%. 1946 stands out from the next years because of a considerable number of arrivals from abroad - around 15%, as well as a large share of persons to whom that time statistics applied specific euphemism "without specification" - 33.5%.

Key words: *postwar migration, Donetsk region, age-sex and territorial structure of migration, population measurement.*

РЕЦЕНЗЕНТИ: *Лусак В.Ф., д.і.н., проф.; Чура В.І., д.і.н., проф.*

Міністерство освіти і науки України
Маріупольський державний університет

ВІСНИК
МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

СЕРІЯ: ІСТОРІЯ. ПОЛІТОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Головний редактор чл.-кор. НАПН України, д.політ.н., проф. К. В. Балабанов

Заснований у 2011 р.

ВИПУСК 13-14

МАРИУПОЛЬ – 2015

Вісник Маріупольського державного університету.

Серія: Історія. Політологія

Збірник наукових праць

Видається 3 рази на рік. Заснований у 2011 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою МДУ (протокол № 4 від 25.11.2015 р.)

Вісник МДУ. Серія: Історія. Політологія включено до Переліку наукових фахових видань України з політичних наук (наказ МОН України № 793 від 04.07.2014 р.) та історичних наук (наказ МОН України № 261 від 06.03.2015 р.).

Видання включено до міжнародних наукометричних баз даних **Index Copernicus International sp.z o.o.** та «**Российский индекс научного цитирования**» (**РИНЦ**), а також до фонду наукової електронної бібліотеки «**КиберЛенинка**»

Головна редколегія:

Головний редактор – чл.-кор. НАПН України, д.політ.н., проф. К. В. Балабанов

Заст. головного редактора – д.е.н., проф. О. В. Булатова

Члени редколегії: д.філол.н., проф. С. В. Безчотнікова,
д.і.н., проф. В. М. Романцов, д.культурології, проф. Ю. С. Сабадаш,
д.ю.н., проф. О. В. Філонов, д.е.н., проф. Ю. І. Чентуков.

Редакційна колегія серії:

Головний редактор – чл.-кор. НАПН України, д.політ.н., проф. К. В. Балабанов

Заступник головного редактора – д.і.н., проф. В. М. Романцов

Відповідальний секретар – к.політ.н., проф. М. В. Трофименко

Члени редакційної колегії: д.політ.н., проф. О. В. Антонюк, д.політ.н., проф. В. А. Войналович, д.і.н., проф. А. В. Гедьо, д.і.н., проф. І.М. Грідіна, д.і.н., проф. О. І. Гуржій, д.політ.н., проф. Г. І. Зеленько, д.і.н., проф. В. Ф. Лисак, д.політ.н., проф. І. Г. Оніщенко, д.політ.н., проф. Н.П. Пашина, д.і.н., проф. І. С. Пономарьова, д.і.н., проф. О. П. Реєнт, д.політ.н., проф. С. Ю. Римаренко, д.соціол.н., проф. Б. В. Слющинський, д.і.н., проф. О.В. Стяжкіна, д.і.н., проф. Н. Р. Темірова.

Іноземні фахівці: д.політ.н., проф. Т. Граціані (Італійська Республіка), д.політ.н., проф. Т. В. Зонова (Російська Федерація), д.політ.н., проф. К. Карнасіотіс (Грецька Республіка), д.політ.н., проф. С. Корнеа (Республіка Молдова), д.і.н., проф.

П-Р. Магочій (Канада), д.і.н., проф. О. І. Подберьозкін (Російська Федерація), д.і.н., проф. Ю. Д. Пряхін (Російська Федерація), д.політ.н., проф. А. Романо (Італійська Республіка).

Науковий секретар – к.і.н., доц. С. С. Арабаджи

Засновник: Маріупольський державний університет
87548, м. Маріуполь, пр. Будівельників, 129а
тел.: (0629)53-22-60; e-mail: visnyk.mdu.istoria.politologia@gmail.com
Сайт видання: www.visnyk-politologia.mdu.in.ua

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
(Серія КВ №17802-6652Р від 24.05.2011)

Тираж 100 примірників. Замовлення №20.01

Видавець «Видавничий відділ МДУ»

87500, м. Маріуполь, пр. Будівельників, 129а

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
ДК №4930 від 07.07.2015 р.

Москальова Ю.Р.	128
МАТЕРІАЛИ ДІЛОВОДСТВА ЯК ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ ДИТЯЧОЇ БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ ТА БЕЗДОГЛЯДНОСТІ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА XVIII — ПОЧАТОК XX СТ.)	
Podgayko M.	138
GREEKS OF UKRAINE IN THE LEGISLATIVE POLICIES OF THE RULING GOVERNMENT IN THE SECOND HALF OF XVII-XIX CENTURIES	
Радченко Н.М.	144
КРЕДИТНО-ФІНАНСОВІ УСТАНОВИ УКРАЇНИ СЕРЕДИНИ XIX ПОЧАТКУ XX СТ. У ПРАЦЯХ ДОРЕВОЛЮЦІЙНИХ ДОСЛІДНИКІВ	
Романцов В.М.	152
СТАНОВЛЕННЯ МАРІУПОЛЬСЬКОГО МІСЬКОГО ГРОМАДСЬКОГО ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ (БЕРЕЗЕНЬ 1917 Р.)	
Романцова Н.І.	159
М. ГРУШЕВСЬКИЙ І КОНФЛІКТ 1911 – 1913 РР. В НАУКОВОМУ ТОВАРИСТВІ ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА: ПРОБЛЕМА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ	
Шипік Н.Ф.	165
ОБСЯГИ І СТРУКТУРА МІГРАЦІЙ ДО МІСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 1944-1946 РР.	

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Балацька О.Б.	172
ТИПОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНОГО НАСИЛЛЯ ЯК СКЛАДОВОЇ СУЧАСНОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ	
Булик М.В., Ковчуга М.А.	182
ПРОВІДНІ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ІСПАНІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ	
Булик М.В., Котов А.Г.	189
ЕНЕРГЕТИЧНА СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КНР	
Бусленко В.В.	196
ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ УРЯДУ ТА ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ОПОЗИЦІЇ В КРАЇНАХ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ	
Валюшко І.В.	204
ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ДО ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ	
Вінникова Н.А.	215
ГЛОБАЛЬНІ РІШЕННЯ: «JUS MANUARIUM»?	
Гаврилова Н.В., Кокуріна І.В.	222
ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ КУРС ВЕНЕСУЕЛИ ЗА ПРЕЗИДЕНТСТВА НІКОЛАСА МАДУРО	
Горло Н.В.	229
ПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ ПІСЛЯРЕВОЛЮЦІЙНОГО ІРЕДЕНТИЗМУ ДЖ.К. ДЖЕНКІНСА	
Дем'янчук А.М.	236
ПОСИЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДИПЛОМАТІЇ В СИСТЕМІ ООН	
Заболотна М.Ф.	242
ВПЛИВ НОВОГО РЕГІОНАЛІЗМУ НА РОЗВИТОК КРАЇН ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ	

Makedon V.	119
ENLIGHTENMENT IN THE ACTIVITIES OF NATIONAL-CULTURAL ASSOCIATIONS OF ODESSA IN THE MIDDLE OF THE XIX – EARLY XX CENTURIES	
Moskaleva Y.	128
MATERIALS RECORDS AS SOURCES FOR THE HISTORY OF CHILDREN'S HOMELESSNESS AND NEGLECT IN THE SOUTH OF UKRAINE (the second half of the XVIII – beginning of XX century)	
Podgayko M.	138
GREEKS OF UKRAINE IN THE LEGISLATIVE POLICIES OF THE RULING GOVERNMENT IN THE SECOND HALF OF XVII-XIX CENTURIES	
Radchenko N.	144
CREDIT AND FINANCIAL INSTITUTIONS IN THE MIDDLE OF XIX – EARLY XX CENTURY IN THE WORKS OF PRE-REVOLUTIONARY SCIENTISTS	
Romantsov V.	152
MARIUPOL MUNICIPAL PUBLIC EXECUTIVE COMMITTEE FORMATION (MARCH, 1917)	
Romantsova N.	159
M. HRUSHEVSKY AND THE DISPUTE IN THE SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY: THE ISSUE IN THE UKRAINIAN CONTEMPORARY HISTORIOGRAPHY	
Shypik N.	165
VOLUME AND STRUCTURE OF URBAN MIGRATION TO DONETSK REGION CITIES IN 1944-1946	

POLITICAL SCIENCE

Balatska O.	172
TYPOLOGY OF POLITICAL VIOLENCE FORMS AS A PART OF MODERN POLITICAL PROCESS	
Bulyk M., Kovchuha M.	182
LEADING POLITICAL PARTIES OF SPAIN AND EUROPEAN INTEGRATION	
Bulyk M., Kotov A.	189
POWER COMPONENT OF NATIONAL SECURITY OF PRC	
Buslenko V.	196
THE INSTITUTIONAL MECHANISMS FOR INTERACTION BETWEEN THE GOVERNMENT AND THE PARLIAMENTARY OPPOSITION IN THE ISEGRAD COUNTRIES	
Valiushko I.	204
CIVIL SOCIETY INVOLVEMENT IN COUNTERACTING CORRUPTION: LESSONS FOR UKRAINE	
Vinnykova N.	215
GLOBAL DECISIONS: «JUS MANUARIUM»?	
Gavrilova N., Kokurina I.	222
THE FOREIGN POLICY DURING NICOLAS MADURO'S PRESIDENCY	
Gorlo N.	229
POLITICAL SITUATION IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF POST-REVOLUTION IRREDENTISM THEORY BY G. K. JENKINS	
Demianchuk A.	236
THE STRENGTHENING OF THE PREVENTIVE DIPLOMACY'S CONCEPTION IN THE SYSTEM OF THE UN	